

ԿՐԾՆԱՆԻՐՈՅԱԿԱՆ

ՄԱՀ ԵՒ ԱՆՄԱՀՈՒԹԻՒՆ

«Մահը — ըսելն են — տառապանք-ներուն գերագոյնն է»։ Մեր կեանքին մէջ է՛ն մեծ երեւոյթն է ան զորս կը մղէ մարդոց իմաստասիրելու։ Բայց տարօրինակօրէն, իմաստասիրական գրութիւնները չեն զբաղիր վախճանաբանական հարցերով. եթէ վերլուծել փորձեն խակ, իրենց փորձերը կը ֆնտն միշտ մակերեսային. և բնական է որ այդպէս ալ ըլլայ, վասնզի Քրիստոս, միանգամ ընդ միշտ լուծած է այս հարցը իր հրաշափառ Յարութեամբը։

Մահուան իրողութիւնն է որ կեանքին նշանակութիւն մը և խորութիւն մը կուտայ։ Կեանքը այս աշխարհի վրայ իմաստ մը եթէ ունի անոր համար է վասնզի գոյութիւն ունի նաեւ մահը. եթէ չզգայինք որ անցնող տարիները իրենց հետ տակաւ առ տակաւ կը տանին նաեւ մեր թարմութիւնը, զեղը, ֆիզիք կարողութիւնները, կեանքը իմաստ մը պիտի չունենար։

Գերազանցօրէն ընկերային էակ մըն է մարդը. ընկերութենէն դուրս հանելով զայն նշանակութիւն պիտի չունենան արժանիքները որոնք իբրեւ առաքինութիւններ դարձու ընթացքին իտէալականացած են և իբրեւ յարացոյց անոնց ձգտած է մարդը ֆանապազ։ Ընկերութենէն դուրս իմաստ չունին անկեղծութիւնն ու ստույգութիւնը, առաքինութիւններն ու մոլութիւնները։ Կեանքին նշանակութիւնը պէտք է փնտռել այս սահմանաւոր աշխարհի սահմաններէն դուրս, անսահմանին մէջ. ու ճիշդ այս անցման կէտին վրայ է որ կը յանգինք մեր աստեղեկական կեանքի վախճանին։ Ստոյգ է որ անխուսափելի մահուան մօտենալը զգալով կը սոսկանք ու զայն իբրեւ չարիք կը նկատենք, սակայն պէտք է անոր մէջ տեսնենք կեանքին նշանակութիւնը. անմահ և յաւերժական կեանք՝ միայն մահուամբ ձեռք կը բերուին։ Այս քիչ մը տրտում պարագան մեր կեանքի մեծ paradox-ներէն մին է։ Տրտում՝ անոր համար որ մեղքն է պատճառը մեր մահուան. մեղքը որուն յաղթա-

հարելը այս աշխարհի վրայ մեր մեծագոյն առաջադրութիւնը պէտք է ըլլայ։ Կրօնական հասկացողութեամբ մը ինչպէս նաեւ ոգեկան ներհուն ապրումով է որ պիտի զիմագրաւենք այն՝ որ անխուսափելի է մեղ կեանքին մէջ ունէ օր։ Ուրիշ խօսքով անմահութեան երթալով է որ պիտի յաղթենք մահուան։

Կեանքը մեզի համար գեղեցկութիւն մը ու հմայք մը եթէ ունի անոր համար է որ մեր կեանքի ճամբուն ծայրը մահը պիտի զիմաւորէ մեզի, ու անկէ ետք ճակատագրուած ենք աւելի բարձր և ազնուական կեանքի մը։ Կեանքը տափա՜կ, դամի՜կ, ու մանաւանդ անխուսափ պիտի ըլլար եթէ գոյութիւն չունենար մահը։

Մահը կենսաբանական և հոգեբանական երեւոյթ մը չէ միայն, այլ է՝ միեւնոյն ատեն հոգեկան երեւոյթ մըն ալ։ Յաւիտեանութիւնը հունաւոր ժամանակին մէջ չի կրնար սահմանաւորուիլ, ուստի հոգի՛ն պէտք է երթայ անսահմանաւորին։

Կենսաբանական տեսանկիւնէ մը զիտուած, կեանքը տեւական մահացում մըն է։ Ժամանակն ու միջոցը մահացնելու ելմաններ կը պարունակեն իրենց մէջ։ Երբ ժամանակին մէջ, մեր զգացողութիւնը տակաւ կ'անհետի, մահանալու փորձառութիւնը կ'ունենանք։

Երբ միջոցին մէջ կը բաժնուինք բարեկամէ մը, քաղաքէ մը, տունէ մը, ի վերջոյ սիրուած և յիշատակներով հարուստ վայրէ մը դարձեալ փորձառութիւնը կ'ունենանք մահանալու։

Քիչ վերը բացատրուածին համաձայն մահը թէև զրական նշանակութիւն մը ունի, բայց կը սարսափինք անկէ, որովհետեւ ամէն չար արարք մահացուցիչ է քանի որ մահուան պատճառը մեղքն է։ Հպարտութիւնը, նախանձը, բարկութիւնը մահ են և մահուան մանրէներ կը պարունակեն։ Ամէն մէկ յուրի զգացումին յատկը մահ կայ։ Քանի որ մահը արգիւնք է չարին և մեղքին, հետեւաբար անմեղ և բարի կեանք մը անմահ է և յաւիտենական։

* *

Քրիստոս սրբացուց մահը։ Ան, «մահուամբ մահը կոխեց»։ Իր կամաւոր մահը,

որուն պատճառը աշխարհի չարն ու մեղքն էր օրհնութիւն մը եղաւ ու մեծագոյն բաւրիքը։ Ուրեմն խաչը պաշտելով կը պաշտենք մահը որ մեզի ազատութիւն կուտայ ու կ'առաջնորդէ յաղթանակի։

Տեականանալու համար անհրաժեշտ է որ մեռնինք։ Այսպէս չէ՞ որ ըմբռնելի կ'ըլլայ Քրիստոսի Յարութեան փառքը։ Առանց Աւագ Ուրբաթէ մը, առանց Գողգոթայէ մը անցնելու անկարելի էր հասնիլ հրաշափառ Յարութեան։

Մահուան paradox-ը բարոյագիտական ինչպէս նաեւ գեղեցկագիտական երես մըն ալ ունի։ Ան dissolution է, անոր մէջ կը կորսուին ձեւ և պատկեր, այսինքն նիւթական աշխարհի մէջ գործող աւելի ցած ելիմանները կը յաղթանակեն։ Կեանքը միևնոյն ատեն գեղեցիկ ալ է, ան կը յաղթանակէ տգեղութեան և հասարակին։ Ատեն մը կուգայ երբ մեռեալի մը դէմքը աւելի գեղեցիկ և համաչափ կ'ըլլայ քան ի կենդանութեան։ Տգեղ և գծուծ զգացումներ կ'անհետին մահուան ներկայութեան։ Անցեալին գեղեցկութիւնն ու հմայքը կախում ունին մահուան ազնուացնող ազդեցութենէն։ Մահը կը մաքրէ անցեալը և կը կնքէ յաւիտենութեամբ։ Ի վերջոյ մահը ոչ միայն կը լուծէ և կը վերածէ մեր մարմինը այն կաւին որմէ յառաջագայած էր ան, այլ կը մաքրէ ու կը սրբէ զայն։ Թէև վախազդեցիկ, սակայն և այնպէս կեանքին նշանակութիւնը անխուսափելիօրէն առնջըլած է մահուան, ուստի մարդուն բարոյական արժէքը կը յայտնակերպուի մահուան փորձառութեանը մէջ որ կեանքին մէկ միւս երեսն է։

Կեանքը ոչ թէ իր տկարութեան, այլ իր ուժականութեան, խտութեան և առատութեան մէջ սերտօրէն առնջուած է մահուան հետ։ Այս պարագան լաւագոյնս կը յայտնակերպուի աշխարհիկ սիրոյ մէջ որ դարձեալ առնջուած է մահուան։ Տօփական սիրոյ մէջ ալ կեանքին խտութիւնը կը հասնի իր բարձրագոյն կէտին և կ'առաջնորդէ կործանումի ու մահուան։ Ամբոխին հոգեբանութիւնը եղած է միշտ մահուան և սիրոյ միջև գոյութիւն ունեցող այս առնջութիւնը թուլցնել, չքացնել, ամրացնելու համար սէրը այս աշխարհի վրայ։ Մարդը մահուան յաղթելու մէկ և լաւ կերպ ունի

աստեղականին մէջ — ծննդաբերութեամբ կեանքը տեականացնել։ Կեանքը մահուան՝ ծնանելով կը յաղթէ։

Բայց այս յաղթանակը ակնթարթային է իր հանգամանքով և յարաբերաբար ժամանակին՝ ոչնչութիւն մըն է, հետեւաբար պատրանք միմիայն։ Բնութիւնը չի գիտեր տակաւին մահուան յաղթելու խորհուրդը, այդ յաղթանակը Աստուածային է իր բնոյթով ու մենք է որ պիտի երթանք անոր ժամանակէն դուրս ելլելով։

Կենդանական աշխարհը տեականանալու համար պիտի մերդադործէ, բուսական աշխարհի մէջ դարձեալ նոյնն է պարագան, հունտը պէտք է մեռնի որպէսզի նոր ծիլեր առաջ դան։

Մարդկային քաղաքակրթութեան ամենէն նախնական շրջաններուն մահուան խորհուրդը, մանաւանդ անոր սարսափն էր որ կրօնական զանազան հաւատալիքներու ծրնունդ է տուած. ամբողջ իր պատմութեան ընթացքին մարդը յուսկէտոս պայքարիլ փորձած է անոր դէմ, և արդիւնքը եղած է հաւաքածոյ մը խայտաբղէտ տեսութիւններու և հաւատալիքներու։ Երբեմն մահուան դէմ իր պայքարին և կեանքը սիրելու իր չափազանցութեան մէջ մարդը փորձած է մոռնալ մահը և երբեմն ալ խտէալացուցած է զայն։

Եղբրականութիւն մը ունի մահը այն ատեն միայն երբ յաւիտենականն ու անմահը կը մահացնէ. եղբրական չէ օրինակի համար անցաւորին և ժամանակաւորին մահը։ Դարձեալ մարդուն անհատականութեան մահն է որ եղբրականութիւն մը ունի ըստ ինքեան, վասնզի մարդուն անհատականութիւնը Աստուածային հանգամանք մը ունի։ Անհանդուրժելի է որ լման անհատականութիւն մը որ մարդկային զանազան կարողութիւնները դաշնաւոր միութեան մը բերած է, մեռնի։ Անհատականութիւնը ի հօրէ կամ ի մօրէ չէ որ կը ժառանգենք, այլ մեզի հետ կը բերենք Աստուծոյ մէջ։ Մարդը իբրեւ բնութեան մէկ արարածը չի կրնար անմահանալ, քանի որ կը ծնի սերնդական պրօցեսի մը մէջ. իր մարմնին և հոգիին համար բնութեանական անմահութիւն չկայ։ Պէտք կ'ա՞յլ կրկնելու թէ ան աշխարհածնութեան իսկ օրերէն զատապարտուած էր մահկանացու բնու-

թիւն մը ունենալու: Բայց մարդը կը զիտակցի և կ'ընդգգայ Աստուածային պատկերին դրոշմը իր հոգիին վրայ ու կը զիտակցի թէ ըլլալով հանդերձ բնութեանական այս աշխարհին մէջ, կը պատկանի ոգեկան ալ աշխարհի մը: Ուրեմն կը պատկանինք յաւիտենութեան, ու կ'աշխատինք զայն ժառանգել:

Ինչ որ յաւիտենականն ու անմահը կը շինեն մարդուն մէջ հոգեկան կամ ֆիզիք ելեմանները չեն, այլ ոգեկանութիւն մը որ կը գործէ այս երկուքին մէջ, ու կը կազմաւորէ անհատականութիւն մը որ կը զգայ Աստուածային հոգւոյն իր էութենէն ներս գործելը: Մարդ բնութեան մէջ անմահ և յաւիտենական կրնայ ըլլալ միայն իր ոգեկանութեամբը, պատկանելով ոչ-ապակաշացու աշխարհի մը. սակայն իր ոգեկանութիւնը բնականօրէն իրեն տրուած իրողութիւն մը չէ. մարդը ոգեկան գոյացութիւն մըն է այնքան ատեն որ այդ ոգեկան գրութիւնը կ'արտաքնացնէ կամ կը յայտնակերպէ, ու այս կ'իրագործուի ա՛յն ատեն միայն երբ ոգին համագործակցաբար ֆիզիք և հոգեկան երկուութեան հետ ստեղծէ համագրեալ ու դաշնաւոր երրորդութիւն մը որուն ձգտած է ամէն տիպար անհատ:

Անհատը մահկանացու է, բնութեան մէջ կենդանական տեսակներն են թերեւ որ անմահ կրնան ըլլալ, իրենք զիրենք սերնդագործելով տեւականացնելուն համար:

BERDIAEV

(Շարունակելի՝ 1)

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

ՄՏԱԾԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ

Մարդկային մտքի իրագործումներու զանազան մարգերուն մէջ, քիմիագիտութեան, կենսաբանութեան, բժշկութեան և տնտեսագիտութեան մէջ, կարծես մեթոտը չի կրնար լուծել բազմաթիւ հարցեր և մանաւանդ բաւարար չէ ուղղելու մեր մտածումները: Յաճախ կը տագնապինք մտածելով թէ ի՞նչպէս պէտք է կարգաւորել մեր մտածումները, երբ ժամանակը զլխաւոր տուեալն է: Մեր մտածման առջև կը ներկայանան շատ մը հարցեր միանգամայն, ու՝ ակամայ չենք կրնար անոնցմէ շատերը զանց ընել: Մեթոտը մեր մէջ կը շինէ փոքրիկ աշխարհ մը որ երբեմն տարօրինակ կերպով փխրուն է և երբեմն ալ ընդհակառակն շատ տոկուն: Մեր զգայաւորանքը արտաքին աշխարհին դէմ բացուած պատուհաններ են. երբ անոնց միջոցաւ կը տպաւորուինք, կը զգանք թէ արտաքին աշխարհը ճիշդ և մեկին ինչպէս նաև թափանցիկ մեքենականութիւն մը չէ: Զխոսինք տակաւին հովէն քշուող տերեւներուն, ընկճուած հոգիներու, դաշտային աշխատանքներու և գոիհներու մէջ գործուող մեղքերու մասին:

Երբ հունտի մը նայինք, ոչ մէկ կանխակալ կարծիք զմեզ կարող կ'ընէ ըսելու թէ հունտին մէջ ի զօրութեան եղող ծառը ի՞նչ ձև պիտի առնէ ապագային և իր պտուղը ի՞նչ համ պիտի տայ մեր քիմքին: Այն մեթոտը որ բնական երևոյթները դիտելու սքանչելի կարողութիւն մը տուած էր մարդոց, հիմնուած էր տարամերժօրէն տրամաբանութեան ու փորձառութեան վրայ: Փորձառութեամբ եզրակացութիւններու հասնելու մեթոտը երբեմն կը վերագրուի Պէյքընի: Մարդիկ նախնական ժամանակներուն փորձեր կ'ընէին անգիտակցաբար, ու տակաւին մեզմէ իւրաքանչիւրը փորձեր կ'ընէ ամէն օր: Օրինակի համար առտու մը աշխատարանս կը մտնեն մեղուներ ու զիս անհանգիստ կ'ընեն. պատճառը հաւանաբար սեղանիս վրայ՝ ծաղկամանին